

ללמד המקום

Parasha Behar en Bechukotai בְּהַר־בְּחֻקֹּתַי (op de berg-Mijn wetten)

Vayikra (Leviticus) 25:1-27:34

Tienden en naastenliefde

De dubbele parasha van deze week, Behar en Bechukotai, begint met de wetten van shabbatten en de jubilea, en eindigt met enkele wetten met betrekking tot tienden. We zien hier de ongelooflijke zorg van de Torah voor algemeen welzijn en sociale rechtvaardigheid en dit is eigenlijk zijn tijd ver vooruit. De Torah schetst een uitgebreid systeem van regels om ervoor te zorgen dat er voor de armen en de kansarmen wordt gezorgd, dat mensen gelijke kansen hebben en dat zowel rijkdom als land wordt herverdeeld om de ongelijkheid tussen arm en rijk aan te pakken, wat onvermijdelijk resulteert in de meeste samenlevingen. Een Fenomeen wat we vandaag de dag maar al te goed zien, deze kloof tussen arm en rijk.

We zien bijvoorbeeld dat in het Jubeljaar (elke 50e) alle gronden teruggingen naar hun oorspronkelijke eigenaren. Als iemand in Bijbelse tijden land kocht, pachtte hij het eigenlijk alleen voor een aantal jaren, niet meer dan het aantal jaren dat nog over was tot het volgende Jubeljaar. Dus zelfs als een gezin in de tussentijdse jaren berooid was geworden en al hun land moest verkopen, konden ze er zeker van zijn dat ze uiteindelijk hun voorouderlijk stuk land terug zouden krijgen en de kans zouden krijgen om hun rijkdom weer op te bouwen. Dit zou ervoor zorgen dat de mega-rijken geen land zouden opslokken en steeds rijker zouden worden. Dit alles zien we tegenwoordig helaas maar al te vaak, zoals een persoon b.v die de grootste eigenaar van landbouwgrond in Amerika is, of iemand die bijna een heel Hawaïaans eiland kocht ondanks het protest van de lokale bevolking. Deze personen zijn er helaas en ze hebben eigenlijk nooit genoeg.

Een ander voorbeeld is dat van de slavernij. We lezen al eerder in parasha Misphatim dat hoewel slavernij was toegestaan, men maximaal zes jaar slaaf mocht zijn. In het zevende jaar werden alle slaven vrijgelaten. Als een slaaf bij zijn meester wilde blijven, kon hij ervoor kiezen om in het zevende jaar afstand te doen van zijn vrijheid. Waarom zou een slaaf, slaaf willen blijven? Volgens de Joodse wet had de slaaf eigenlijk heel veel rechten en privileges. Dit omvatte een volledige vrije dag op shabbat, slapen in hetzelfde soort bed als zijn meester, en van goed eten werd hij ook voorzien. Dat is een van de redenen waarom onze Wijzen zeiden: "iemand die een slaaf verkrijgt, verkrijgt een meester! Zelfs als de slaaf tot slaaf zou willen blijven, zou dit slechts duren tot het Jubeljaar en dus absoluut niet langer dan 49 jaar. Bij het jubileum zouden alle slaven ongeacht de omstandigheden worden vrijgelaten. Een persoon die net een jaar voor het Jubeljaar tot slaaf was gemaakt, zou vrij zijn, net als iemand die ervoor had gekozen zijn meester tientallen jaren te blijven dienen. De Torah staat geen eeuwigdurende slavernij toe, en snapt ook niet erg dat de slaaf die ervoor kiest om tot slaaf te blijven.

En dan zijn er nog de vele verschillende tienden en bepaalde donaties die door de Torah zijn opgelegd om te zorgen voor de armen en zieken, wezen, weduwen, vreemdelingen en ambtenaren. De eerste hiervan is pe'ah, de "hoek". In die dagen was de overgrote meerderheid van de bevolking boeren, en de Torah vereiste dat elke boer een hoek van zijn akkers verliet om vrijelijk te worden geconsumeerd door de behoeftigen en behoeftigen Vayikra (Leviticus) 19:9. De mishna (Peah 1:2) verduidelijkt dat deze hoek ten minste een zestigste van de oppervlakte van het hele perceel moet zijn. De Ba'al haTurim merkt dan ook op dat de gematria van de term pe'at sadecha (פֵּאת שֹׂדֵחַ) in het bovenstaande vers gelijk is aan ha pe'ah echad mishishim (הַפֵּאה אֶחָד מִשִּׁישִׁים), wat dan numeriek bewijst dat het minimum een zestigste is!

De mishna voegt nog meer details toe, waaronder dat een reiziger die niet echt arm was, maar op dat moment niets te eten had, van andermans pe'ah mocht nemen. Interessant is dat een arme persoon werd gedefinieerd als iemand die minder dan 200 zuz (oude joodse zilveren munt) aan geld heeft een vrij aanzienlijk bedrag zou men toch zeggen. Nog intrigerender was dat iemands eigen vermogen niet telde, zolang ze een hypotheek

ללמד המקום

hadden, werden ze nog niet als echte eigenaren beschouwd en konden ze niet worden gedwongen hun huis te verkopen om eten te betalen!

Naast pe'ah was er ook leket, "nalezingen". Vruchten die van hun bomen waren gevallen, werden bijvoorbeeld op de grond achtergelaten voor de armen en vreemdelingen (Leviticus 19:9-10, 23:22). De mishna stelt dat een persoon die dit probeerde te omzeilen door manden onder zijn bomen te plaatsen om vallend fruit op te vangen, als een dief werd beschouwd! (Peah 7:3) Vergelijkbaar hiermee is de wet van de "vergeten schoof", omer ba'sadeh Devarim (Deuteronomium) 24:19. Als iemand tijdens het oogstseizoen een van de bundels was vergeten binnen te brengen, kon hij niet meer teruggaan om deze op te halen. Het moest er dan blijven voor kansarmen. HaShem zegt tegen de eigenaar dat hij zich er geen zorgen over hoeft te maken, maar het achterlaten voor de vreemdeling, de wees en de weduwe is zodat de Heer, uw God, u zal zegenen in al uw ondernemingen. Er ligt feitelijk een verbazingwekkend idee verborgen in deze woorden, ze suggereren dat iemand die in deze situatie 'iets vergat' niet echt op zichzelf een fout maakte. Maar feitelijk speelde deze persoon een rol in HaShems grotere plan. Die schoof was juist bedoeld om vergeten te worden, want er is een behoeftige die hem nodig heeft, en HaShem belooft dat Hij de eigenaar zeker zal terugbetalen voor die "vergeten" schoof!

Bikkurim, Terumah en Ma'aser

Van iemands oogst zou een persoon een deel verwijderen om dit aan anderen te geven. De Mishna (Trumot 3:6-7) vermeldt de volgorde van deze als volgt: bikkurim, terumah, ma'aser rishon, ma'aser sheni. We beginnen met de bikkurim, de "eerste vruchten". De Torah zegt dat een boer de eerste vruchten van zijn oogst in een mand moet nemen en naar Jeruzalem brengen Devarim (Deuteronomium) 26:2. Rashi legt hier uit dat de bewoordingen van het vers alleen fruit van de zeven soorten van Israël impliceren: tarwe, gerst, dadels, vijgen, druiven, granaatappels en olijven. Als een boer de eerste rijpe vrucht aan een boom zag (Rashi geeft een vijg als voorbeeld), bond hij er een touwtje omheen en verklaarde dat het een "eerste vrucht" was. Al deze primeurs van de hele oogst zouden in manden worden geplaatst en tussen Sjavoet en Soekot naar Jeruzalem worden gebracht en aan de kohanim worden overhandigd.

Na deze bikkurim moest de boer ook nog een portie apart zetten voor de kohanim. Aangezien de priesters over het algemeen geen land mochten bezitten (tenzij een bepaald perceel specifiek aan hen was geschonken), en ze strikt het publiek dienden, waren ze afhankelijk van de schenkingen van de landeigenaren om te overleven. Elke boer nam een deel van zijn oogst om de kohanim te ondersteunen. Nogmaals, de mishna (Trumot 4:3) stelt dat het minimum een zestigste is, hoewel een meer gebruikelijke hoeveelheid een veertigste was, en sommigen gaven een dertigste. Dit deel wordt terumah gedolah genoemd, het "grote offer", en omvatte ook wijn, olie en wol Devarim (Deuteronomium) 18:4.

Vervolgens haalde de boer dus een tiende van zijn oogst weg om aan de Levieten te geven. Dit is ma'aser rishon, de eerste tiende. De Leviet die zijn deel ontvangt, neemt dan zelf hier een tiende van en geeft het aan de kohanim Bamidbar (Numeri) 18:26. De ma'aser dateert minstens zo ver terug als Abraham, die een tiende aan de priester Melchizedek gaf Bereshiet (Genesis) 14:20. Melchizedek was Sem, de zoon van Noach, en wordt hij beschreven als HaShems eerste ware Kohen. We zien later hoe Jacob HaShem beloofde dat hij tien procent zou teruggeven van alles wat HaShem hem gaf Bereshiet (Genesis) 28:22. Interessant is dat het Boek der Jubileën (hoofdstuk 32) stelt dat Jacob ook een van zijn zonen aan HaShem schonk en wijdde: hij zette zijn kinderen op een rij en telde vervolgens vanaf de jongste, de tiende was zijn zoon Levi (dwz de derde oudste). Dit is dan ook een van de redenen waarom de Levieten uiteindelijk de priesterlijke stam werden!

Ten slotte is er ma'aser sheni, de "tweede tiende". Van het deel dat overblijft na al de vorige inhoudingen, haalt iemand nog eens tien procent weg. Deze tweede tiende werd afhankelijk van het jaar voor verschillende

ללמד המקום

doeleinden gebruikt. In het derde en zesde jaar van de shabbats cyclus werd het geschonken aan de armen, wezen en weduwen. Deze ma'aser ani is door historici opgemerkt als het oudste geregistreerde voorbeeld van geïnstitutionaliseerde liefdadigheid ter wereld! In het eerste, tweede, vierde en vijfde jaar werd ma'aser sheni naar Jeruzalem gebracht voor de pelgrimsfeesten die tijdens de vieringen werden genoten. Als alternatief kan een persoon die opbrengst verkopen en het geld tijdens de pelgrimstocht in Jeruzalem uitgeven Devarim (Deuteronomium) 14:22-26. Er moet ook worden vermeld dat naast de ma'aser sheni-producten die naar Jeruzalem worden gebracht, men ook neta reva'i zou nemen: een pas geplante boom was orlah en de vruchten ervan konden de eerste drie jaar niet worden gegeten. In het vierde jaar zou de vrucht ter viering naar Jeruzalem worden gebracht. Vanaf het vijfde jaar zou het normaal worden geoogst en geconsumeerd.

Al met al sommen de wijzen in totaal 24 geschenken om het zo maar even te noemen op voor de kohanim. De bovenstaande donaties behoren ook tot die geschenken net als challah en het schenken van de eerstgeborene van koosjere gedomesticeerde dieren, en pidjon ha-ben.

Liefdadigheid, toen en nu

Naast al het bovenstaande, instrueert de Torah ons om extra bedragen aan liefdadigheid te geven: "Wanneer je een arme persoon tegenkomt... verhard je hart niet en sluit je hand niet af voor je arme broeder. U zult zeker uw hand voor hem openen en hem voorzien van alles wat hij nodig heeft..." Devarim (Deuteronomium) 15:7-8. Hoeveel precies moet worden gegeven, wordt niet gespecificeerd.

Vandaag de dag, en de afgelopen twee millennia, hebben we geen tempel of dienende priesters gehad. De verschillende trumot en ma'aserot zijn dus niet rechtstreeks van toepassing. Dus, hoe kan de gemiddelde Jood de verschillende mitswot van tienden vervullen? Voor ons zijn al deze tienden op één hoop gegooid onder maar één brede categorie n.l die van 'liefdadigheid'. Het concept van ma'aser, een tiende, werd overgedragen naar tzedakah, dus de Joodse wet moedigt iedereen aan om ten minste tien procent van zijn netto-inkomen aan een goed doel te schenken. Toen de Wijzen zagen dat sommige mensen zoveel doneerden dat ze uiteindelijk te weinig voor zichzelf zouden hebben, stelden ze een limiet van 20% vast (zie Shulchan Arukh, Yoreh De'ah 249:1). Deze limiet geldt niet voor de megarijken, die kunnen veel meer dan 20% doneren en toch megarijk zijn! Er is op gewezen dat er een mooie toespeling is op de 10-20% regel in het woord tzedakah (צדקה) zelf: het delen van de tzadi (90) door de kuf (100) geeft 90%, en het delen van de dalet (4) door de hei (5) geeft 80%, wat suggereert dat men 80-90% voor zijn eigen behoeften behoud, en 10-20% doneert aan een goed doel!

Is het in deze ongelooflijk dure wereld van vandaag redelijk dat een gemiddeld persoon 10-20% van zijn netto-inkomen kan doneren? Veel poskiem (Rabbijnen) zeggen dat men ma'aser betaalt over hun netto-inkomen, dat is dan dus minus alle andere uitgaven die ze uitgeven om inkomen te verdienen. Dit zijn dus bepaalde nutsvoorzieningen (gas, stroom, water), transportkosten, kantooruimte, enz. Men is het er ook algemeen over eens dat het betalen voor het joodse onderwijs van kinderen telt ook als ma'aser. Joodse scholen zijn tenslotte non-profitorganisaties en het onderwijzen van kinderen is een grote mitswa. Meer in het algemeen zijn sommigen van mening dat alle basisuitgaven voor het onderhouden van kinderen ouder dan zes jaar als liefdadigheid gelden, evenals het ondersteunen van bejaarde ouders (zie Mishneh Torah, Matnot Aniyim 10:16). Met dit in gedachten is het streven naar 10% liefdadigheid een redelijk doel, en voor degenen die gezegend zijn met nog meer rijkdom, zou 20% ook niet zo moeilijk moeten zijn.

De Talmud (Bava Batra 9a) stelt dat liefdadigheid gelijk is aan alle andere mitswot gecombineerd, hoewel men ook waarschuwt dat het geven van liefdadigheid aan onwaardige doelen helemaal geen mitswa is (Bava Kamma 16b). Geven aan liefdadigheid kan een negatieve hemelse verordening die over een persoon is uitgesproken teniet doen, en kan iemands lot ten goede veranderen (Rosh Hashanah 16b). Het kan zelfs iemand van de dood redden (Shabbat 156a). De Vilna Gaon illustreerde dit door het woord machatzit hashekel, een andere jaarlijkse geldelijke schenking die in de oudheid aan de tempel werd gegeven. De term machatzit (מחצית) heeft een tzadi die staat voor tzedakah en hij staat precies in het midden van de letters, die letter komt

ללמד המקום

na de spelling מת "dood" wanneer we de tzadi als mens eerst zetten krijgen we חי "leven". Een gedoneerde shekel heeft dus de macht om dwars door een hemels decreet van de doodstraf heen te scheuren.

Interessant is dat de wijzen (Pesachim 8a) opmerken dat men op deze manier zelfs voorwaardelijk aan liefdadigheid kan geven . Over het algemeen is het een persoon niet toegestaan om een mitswa te doen ter wille van persoonlijk gewin; het moet worden gedaan ter wille van de mitswa zelf en om HaShems woord te vervullen. Echter, een persoon die zegt: "Ik zal doneren aan liefdadigheid op voorwaarde dat die-en-die leeft" is toegestaan om dat te doen, en wordt als rechtvaardig beschouwd, ook al is de mitswa niet "ter wille van de hemel".

In feite leren we van de Tenach dat liefdadigheid het enige is waardoor een persoon HaShem mag "testen". Brengt al de tienden in het schathuis, opdat er spijs zij in Mijn huis; en beproeft Mij nu daarin, zegt de HEERE der heirscharen, of Ik u dan niet opendoen zal de vensteren des hemels, en u zegen afgieten, zodat er geen schuren genoeg wezen zullen. (Malachi 3:10) HaShem belooft dat iemand die edelmoedig geeft, uiteindelijk zal worden gezegend met nog meer in ruil hiervoor. De Ben Ish Chai leerde prachtig dat de atbash transformatie (waarbij een letter wordt vervangen door zijn tegengestelde, d.w.z. aleph met tav , beit met shin , enz.) van het woord tzedakah is ook tzedaka!

א ב ג ד ה ו ז ח ט י כ ל מ נ ס ע פ צ ק ר ש ת

Als men dus het Atbash-systeem gebruikt dan blijven de vier letters van tzedaka precies hetzelfde (in een andere volgorde). Dit is de vervulling van het vers in Tehillim 112:9, "Pizar natan laevionim, tsidcato omédet laad, carno tarum bechavod." Hij heeft gratis uitgedeeld, hij heeft aan de armen gegeven; zijn gerechtigheid duurt eeuwig; zijn hoorn zal met eer verheven worden!

Iemand die dus geeft, krijgt het direct terug. Met liefdadigheid wint dus iedereen.

Shabbat Shalom
Jaacov.